

Ermenilerce Atatürk'e Atfedilen İddialar: Atatürk'ün Ermeni Sorununa Bakışı**

Şenol Kantarcı*

“Ermeni meselesi denilen ve Ermeni milletinin gerçek çıkarlarından ziyade dünya kapitalistlerinin ekonomik çıkarlarına göre bal- ledilmek istenen mesele, Kars Antlaşmasıyla en doğru çözüm şeklini buldu. Asırlardan beri dostane yaşayan iki çalışkan balkın dostluk bağları memnuniyetle tekrar kuruldu.»

Mustafa Kemal Atatürk

1 Mart 1922

TBMM Üçüncü Toplanma Yılı

Açış Konuşması

Özet

“Ermenilerce Atatürk'e Atfedilen İddialar: Atatürk'ün Ermeni Sorununa Bakışı” adlı çalışma, Ermeniler ve Ermeni yanlısı birçok kalemin Türkiye Cumhuriyeti Devletinin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'e yönelik olarak ortaya attıkları birtakım iddiaların doğruluğu-yanlışlığı ve bilimsel olup olmadıkları üzerine bir araştırmayı ihtiva etmektedir.

Araştırmada öncelikle Atatürk'e yönelik iddialar tespit edilmiştir. Bu aşamadan sonra tespit edilen iddialara karşı tez olabilecek veya bahsi geçen iddiaları destekleyecek materyallerin araştırma safhasına geçilmiştir.

Yapılan kaynak taramasından sonra konu ile ilgili olabilecek ana kaynakların araştırılmasına geçilmiş bunun için arşiv ve kütüphanelerde çalışmalar yapılmıştır. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi'nde konuyla doğrudan ilgili orijinal belgelere ulaşılmıştır. Ayrıca Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Cerideleri, ortaya atılan birtakım iddiaların doğru olup olmadıklarını öğrenmek için incelenmiş ve sonuçları çalışmada sunulmuştur.

Araştırmada, Ermeniler tarafından Atatürk'e yönelik iddiaların olduğu, ancak yapılan incelemeden sonra bu iddiaların tutarsız olduğu ortaya çıkmış ve Atatürk'ün Ermeni meselesine son derece sağduyulu yaklaştığı görülmüştür.

Ermeniler tarafından Türkiye'ye yönelik karalama kampanyalarının artık bir siyasi sloganı haline gelmiş olan “Ermeni soykırımı” iddialarına karşı Atatürk, sadece sözleriyle gerçekleri ortaya koymakla kalmamış yetkileri elinde bulundurduğu bir sırada (cumhurbaşkanlığı döneminde) gerek İngiliz baskısıyla oluşturulan Divan-ı Harb-i Örf-i mağdurlarına gerekse İttihat ve Terakki üyeleri olarak ön plana çıkan ve Ermeni teröristlerince katledilenlere yönelik taltif ve yardımlarıyla ortaya konu üzerindeki düşüncesini yansıtmıştır.

Atatürk'e Atfedilen Ermeni İddiaları

Atatürk'e Yönelik Birinci İddia

Atatürk'e yönelik iddialar, Ermeniler tarafından değişik platformlarda sık sık dile getirilmiş ve bunlar propaganda amacıyla or-

(*) Doç. Dr. Kırıkkale Üniversitesi İİBF Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi.

(**) Bu makale, “Ermenilerce Atatürk'e Atfedilen Sözler ve Divan-ı Harb-i Örfi ile Ermeni Teröristleri Tarafından Şehit Edilenlere Atatürk'ün Gösterdiği İlgisi”, adıyla Ermeni Araştırmaları Dergisi'nin 4. sayısında yayımlanmıştır.

taya atılmıştır. (-maktadır.) Konu hakkındaki hata veya kasıt, Paul du Véou adlı Fransız yazarın 1938 yılında Paris'te yayınladığı “*Lé Désastre d' Alexandrette, 1934-1938*” adlı kitabının 121. ve 122. sayfasının dipnotuna koyduğu ifadeden kaynaklanmıştır.¹ Paul du Véou'ya göre Mustafa Kemal 27 Ocak 1920 tarihinde İstanbul'da Divan-ı Harb-i Örfi de şahitlik yapmış ve bu şahitliğinde Türklerin Ermenileri katlettiğini söylemiştir.²

Fransız yazar Paul du Véou, bahsi geçen alıntıyı muhtemelen İstanbul'un işgal altında olduğu yıl olan 1919-1920 yıllarında İtilaf devletlerinin denetiminde Ermeniler tarafından Fransızca olarak çıkartılan ‘*Le Bosphore*’ ve ‘*La Renaissance*’ gazetelerinde “*Déclaration de Mustafa Kemal*” ismiyle yayınlanmış olan haberdan etkilenererek ve doğru olup olmadığını tahkik etmeden alarak kitabının dipnotuna koymuştur.

Paul du Véou'nun kullandığı dipnotu daha sonra Ermeni papazı Jean Naslian da kullanmıştır.³

“...ellerini kana bulamamakla iftihar eden Mustafa Kemâl, suçu birkaç kişiye yükleyerek 28 Ocak'ta divan-ı harb'de aşağıdaki itirafta bulunmuştur” diyen Naslian, Mustafa Kemal'i daha sonra kurulacak mahkeme üyesi olan ve gaddarlığından dolayı ‘Nemrud Mustafa’⁴ ismiyle veya ‘Nemrud Mustafa Paşa Divan-ı Harbi’ adıyla anılan ‘Süleymaniye’li Mustafa Paşa’yla da karıştırmıştır. Adı geçen Papaz'ın kitabı basılmadan önce durumu öğrenip söz konusu ifadenin bir hata olduğu, kendisine yine bir Ermeni yazarı, Guerguerian, tarafından ihtar edilmiş ve kiptan çıkarılması gerektiği bildirilmişse de, bu yapılmamıştır.

“Benzer hatalar, bir yıl farkla yani 27 Şubat 1919 veya 28 Ocak 1920 tarihli olarak daha birçok Ermeni yazar tarafından tekrarlanmıştır.

“...Yukarıda zikrettiğimiz Guergian'dan sonra yine bir Ermeni yazar, James Tashjian da, yazdığı makalesinde ‘Nemrud

Mustafa’ ile Mustafa Kemal Atatürk'ün Ermeni yazarlarınca karıştırıldığını ve bu hata üzerinde ısrar edildiğini belirtmiştir. Yine New York'ta oturan bir Amerikalı Papaz da 1967'de Beyrut'ta yayınlanmış olan Massis haftalığında bu yanlış düzeltici bir makale yayınlamıştır.”⁵

İddia edilen İstanbul'daki mahkeme şahitliğini çürüten önemli bir diğer nokta ise, Mustafa Kemal Atatürk'ün, 27 Ocak 1920'de Ankara'da olmasıdır. Yani teknik açıdan dahi Mustafa Kemal'in İstanbul'da bu mahkemede ifade vermesi imkansızdır.⁶

Atatürk'e Yönelik İkinci İddia

Mustafa Kemal'e atfedilen diğer bir iddia ise 1926 yılında *Los Angeles Examiner* gazetesine verdiği demeçtir. Bu konu Ermeniler tarafından değişik yerlerde, yayınlarında tekrarlanmış, hatta Ermeni lobisi tarafından ABD Kongresine taşınmış ve bir propaganda aracı olarak kullanılmıştır. Örneğin 1985 yılında ABD Temsilciler Meclisi'ndeki konuşmasında T. M. Ü. Lehman, Atatürk'ün soykırımın meydana geldiğini kabul ettiğini, hatta diğer Türklerce de kabul edilmesi gerektiğini söylediğini belirtmiştir.⁷ Benzer bir diğer konuşma ise ABD Senatosunda Senatör Levin tarafından 1994 yılında yapılmıştır.⁸ Oysa adı geçen röportajın tamamıyla düzmece olduğu Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Türkkaya Ataöv tarafından hiçbir kuşkuya yer vermeyecek şekilde *Another Falsification “Statement” (1926) Wrongly Attributed to M. Kemal Atatürk* adlı eserde kanıtlanmıştır.

- (1) Azmi Süslü, *Ermeniler ve 1915 Tehcir Olayı*, Ankara, 1990, s. 154-155.
- (2) Paul du Véou, *Lé Désastre d' Alexandrette 1934-1938*, Paris, 1938, s. 121-122.
- (3) Süslü, *Ermeniler ve 1915 ...*, s. 155-156.
- (4) “Nemrud” lakaplı bu kişinin bir diğer lakabı da “Kürd Mustafa Paşa”dır. Bunun için bkz. Osman Selim Kocahanoğlu, *İttihat-Terakki'nin Sorgulanması ve Yargılanması*, İstanbul, 1998, s. 41; Altan Deliorman, *Türklere Karşı Ermeni Komitçileri*, İstanbul, 1973, s. 229.
- (5) Süslü, *Ermeniler ve 1915 ...*, ss. 155 – 156.
- (6) Bunun için bkz. Gotthard Jaeschke, *Kurtuluş Savaşı ile İlgili İngiliz Belgeleri*, Çev. Cemal Köprülü, Ankara, 1986, ss. 148-156.
- (7) U. S. *Congressional Record*, December 12, 1985.
- (8) U. S. *Congressional Record*, April 19, 1994, s. S4461.

Prof. Dr. Ataöv'ün eserinde belirttiği gibi, Atatürk böyle bir beyanını vermemiştir. Zira:

1. Atatürk'ün tüm söylev ve demeçleri birden fazla sayıdaki resmi ve yarı-resmi statüdeki yayınlarca kayıt edilmiştir. Bunlar arasında adı geçen gazetede ki demeç bulunmamaktadır.

2. Atatürk'ün demeç verdiği öne sürülen Hilderband adlı İsviçreli gazetecinin Türkiye'ye geldiğine dair bir kayıt olmadığı gibi, İsviçre resmi makamlarınca verilen belgelerde bu isimde birinin var olduğuna ilişkin herhangi bir ize rastlanmamıştır.

3. Atatürk'ün başka yabancı basın kuruluşlarına verdiği demeçler yukarıda anılan gazetenin iddia ettiklerinin tam tersi bilgiler içermektedir.

4. Adı geçen yayın bahse konu olan olayla ilgili olarak birçok kişi ve yer isimleriyle tarih hataları içermektedir.⁹

Atatürk'e Yönelik Üçüncü İddia

8 Ekim 2000 tarihli "Yeni Bin Yıl" gazetesinde ortaya atılan bir diğer Ermeni iddiasında ise Mustafa Kemal Atatürk'ün 24 Nisan 1920'de Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde yaptığı konuşmada, Jön Türk liderlerinin soykırım politikalarını kınadığı¹⁰ belirtilmiştir.

TBMM'nin açılışının ertesi, yani 24 Nisan 1924 Cumartesi günü Mecliste beş (5) celseli bir oturum yapılmış ve bu oturumda Mustafa Kemal Paşa beşinci (5.) celse hariç, diğer ilk dört celsede kürsüye çıkarak uzun konuşmalar yapmıştır. Mustafa Kemal Paşa'nın konuşma yaptığı ilk üç celse açık görüşmeler şeklinde olmuş, dördüncü celse ise gizli olarak yapılmıştır.

Mustafa Kemal Paşa, yaptığı oldukça uzun konuşmalarında Mondros'tan 1920 yılı Nisan ayına kadar gelişen olayların (siyasi, askeri) genel bir değerlendirmesini yapmıştır.

Bu oturumda yapılan açık ve gizli celselerde, Mustafa Kemal Paşa'nın bütün konuşmaları tetkik edilmiş ancak, 8 Ekim 2000 tarihli "Yeni Bin Yıl" gazetesinde bahsedilen şekliyle hiçbir cümleye rastlanmamış, hatta tam aksine Mustafa Kemal Paşa'nın İttihat ve Terakki düşmanlığı yapılmasını doğru görmeye dair sözler sarfettiği, Ermeniler ve Ermeni sorunu ile ilgili olarak da aşağıdaki ifadelerde bulunduğu görülmüştür.

Cemal Paşa tarafından kendisine çekilen telgrafi okuduktan sonra bu telgrafa yazdığı cevabı Meclis kürsüsünden okuyan Mustafa Kemal Paşa, İttihatçılık ve İttihatçılar hakkındaki görüşünü şöyle ifade etmiştir:

"Biz anasını gayrimüslime ile İtilaf Hükümetinin makasını siyasiye tahtında gördükleri alelittak İttihatçılık düşmanlığını esas itibariyle doğru görmüyoruz. Sadece devleti, memleketi harabeye çeviren suistimal sahiplerine karşıyız."¹¹

Mantıklı bir yaklaşımla bakıldığı zaman, Birinci TBMM'ni oluşturan milletvekillerinin çoğunun İttihat ve Terakki Partisi içerisinde faaliyet göstermiş olan insanlardan oluştuğu fark edilecektir. Böyle olunca da Mustafa Kemal Paşa'nın kürsüye çıkıp yukarıda verilen "Yeni Bin Yıl" gazetesinde iddia edilen konuşmayı yapmasının imkansız olduğu düşünülebilir.

Zaten 24 Nisan 1920 tarihli Mustafa Kemal Paşa'nın konuşmaları tetkik edildiğinde de iddia edilen konuşmayı yapmadığı, aksine konuyla ilgili dikkat çekici açıklamalar yaptığı tespit edilmiştir. Aşağıda, Mustafa Kemal Paşa'nın 24 Nisan 1920 tarihinde ağzından çıkan "Ermeni-Ermenistan ve Ermeni sorunu" ile ilgili bütün konuşmaları aynen verilmiştir.

Mustafa Kemal Paşa, Damad Ferid Paşa Hükümeti'nin Ermenistan ile ilgili İn-

(9) Türkçaya Ataöv, *Another Falsification "Statement" (1926) Wrongly Attributed to M. Kemal Atatürk*, Ankara, 1988, ss. 3-17.

(10) *Yeni Bin Yıl*, 8 Ekim 2000.

(11) *TBMM Zabıt Ceridesi*, C. 1. , s. 20.

giliz kontrollü tavizkâr politikalarını sert bir şekilde eleştirdikten sonra, Cemal Paşa'nın kendisine telgrafta yazmış olduğu suallere bir cevap niteliği taşıyan şu sözleri söylemiştir:

“Buna bir de Rum ve Ermenilerin Hükümeti tanınamalarını ve İtilaf Devletlerine istinad ederek âdetâ hali isyanda ve birtakım teşkilatı mefsedetkâranede bulduklarını ilâve edersek Payitahtımızın içinde bulunduğu vaziyeti elîme ve hatarnaki tamamen tavsif eylemiş oluruz.”¹²

İkinci celsede Ermenilerin yanı sıra Rumlarla ilgili olarak yukarıdaki konuşmaları yapan Mustafa Kemal Paşa, doğrudan Ermenilerle ilgili olarak aşağıdaki konuşmaları yapmıştır:

“Bunu mütaakıp idi ki, İngilizler zâhîren tatlı, bütün efkârı tatyibedecek bir tebliğde bulundular: İngiliz mümessili siyasisi Londra'daki Hariciye Nezareti tarafından Hükümetimize bir tebliğde bulundu ve dedi ki; Yunanlılar da dâhil olmak üzere İtilâf kuvvetlerine karşı başlamış olan harekâtı tatil ediniz, ikincisi Türkiye'de Ermenilere karşı icra edilmekte bulunan katliamdan sarfınazar ediniz!¹³ İşte bu iki şeyi yaptığınız halde İstanbul size terk olunacaktır. Fakat bu iki harekette bulunmadığınız takdirde sulh şeraiti fevkalâde fena olacaktır.”¹⁴

“İkinci teklif ki, memleket dâhilinde katliam yapılmaması, Ermenilere karşı bu, gayr-i varid idi. Memleketimiz cümlemizce malûmdur. Hangi kıtasında Ermenilere karşı katliam yapılmıştır. Veya yapılmaktadır. Harbi umuminin bidayeti safahatından bahsetmek istemem ve zaten itilaf devletlerinin de bahsettikleri bittabi mâziye ait fazahat değildir. Bu gün memleketimizde bu gibi fecayiin icra edildiğini iddia ederek, bundan sarfınazar etmenizi talep ediyorlardı...”¹⁵ İzmir meselesini mahallinde tetkik ve tahlil için seyahatler yapan bütün Amerikalı ve Avrupalı zevat ve hey'etler lehimizde fikirler ile dolu olarak memleketlerine dönmüşlerdir... İşte menfaatlerini, türlü baskılar ile dünyayı aley-

himize yönlendirmekte gören bazı devletler lehimizde gelişmeye başlayan bu cereyanı temelinden yıkmak ve bütün dünyayı milletimiz aleyhine çevirmek için tamamen yalan olan Ermeni kıtali şaiyasını tertip ve ilan ettiler. Ve zaten pek mahdut ve basit olan vesaiti teksibiyemizi, gazetelerimizi de kaatilâne bir sansüre tâbi tutarak hiçbir vasita ile cihan medeniyetine karşı müdafaai hukuk etmemize müsaade eylemediler ve bu suretle hukuksuz beşerin esasatı mukaddesesinden bulunan ‘Müdafaai nefis, hakkından da milletimizi külliyen mahrum ederek efkâr ve temayülâtı cihanı harap memleketimiz ve mazlum milletimiz aleyhinde yeniden pek müthiş ittilhamat ile zehirlediler.

“İngilizler bir taraftan mevkii hariciyemizi yeni katliam bühtanları ile sarsmaya, diğer taraftan da Kabine'yi, Meclisi mebusanımızı mevkii faaliyetten ıskat suretiyle vaziyeti dâhiliyemizde eyledikleri İstanbul'un işgalini sühuletle tatbik edecek bir zemin izhar ediyorlardı”¹⁶

“Anadolu'da sâkin Ermenilerin ve Rumların evamiri Hükümete ve âmâli milliyeye muhalefetleri vukubulmadıkça her türlü tecavüzden masun tamamen mesut ve müreffeh bir hayata mazhariyetleri öteden beri kabul edilmiş bir esas idi. Klikya ve havalisinde ve Şark hududumuz dahilindeki resmî ve gayrîresmi Ermeni kuvvetlerinin dindaş ve ırkdaşlarımıza karşı vukubulan tecevuzatı cinayet kâraneleri karşısında dahi memleketimizde yaşayan sâkin Ermenilerin her türlü taaruzdan masuniyetlerini temin eylemeyi pek mühim bir vazifei medeniye telâkki eyledik ve Anadolu'nun âlemi haricî ile temasının münkati olduğu bugünlerde menafii âliyei vataniyeyi istihdaf eyliyen tedabir meyanında Ermeni ahalinin muhafazai selâmeti lüzumunu bütün makamata bildirdik.

(12) TBMM Zabıt Ceridesi, C. 1. , s. 23.

(13) Bu sözler Mustafa Kemal Paşa'nın kendi düşünceleri değildir, İngiltere Dışişleri Bakanlığı'nın kendi ifadeleridir.

(14) TBMM Zabıt Ceridesi, C. 1. , s. 26.

(15) TBMM Zabıt Ceridesi, C. 1. , ss. 26-27.

(16) TBMM Zabıt Ceridesi, C. 1. , s. 27.

“İşte İstanbul’un ecnebi işgalinden bugüne kadar güzaran eden eyyamı ıstırabımız esnasında hiçbir devleti ecnebiyenin himaye fiiliyesine mazhar olmayan Anadolu Ermenilerinden hiçbir feridin hattâ en basit bir surette mâruzu tecavüz olmaması bize her vesile ile isnadı cinayet eden ve hasaisi medeniyeyi tahtı inhisara alan entrikacı Avrupa’nın yüzlerini kızartacak ve milletimizin fitratan mütehalli olduğu şeairi insani yenin derece-i ulviyetini ispat edecek pek mühim bir noktadır.”¹⁷

Gizli olarak yapılan celsede ise Mustafa Kemal Paşa yine Ermenilerle ilgili aşağıdaki konuşmayı yapmıştır.

“Ermenilere gelince, Ermeniler bütün dünyanın fevkâlde mazharı sahabeti olmuş bir vaziyette bulunuyorlar. Âmalı siyasiyelerinin tecellisi için nasıl çalıştıkları malûmdur. Fakat bu günkü vaziyetler bizimle temaslarına dair arzedebileceğim noktalar şunlardır: Ermeniler Erivan Ermeni Hükûmeti mıntakası dahilinde ahaliî islâmiyeyi imha etmekle meşguldür. Biz İngilizleri, Amerikalıları aleyhimizde tahrik etmemek ve her nasılsa harbi umumide yapılmış olan vak’anın tekerrür ve tevalisine dair hiç bir zan ve şüphe vermemek için bu mıntıkai malûme dahilinde bulunan ahali-i islâmiyenin hududumuzu geçmek suretile alenen muavenetlerine dahi şitap etmekte tereddüt ettik. Fakat oradaki ahaliî islâmiye her taraftan hamisiz kalınca bittabi kendi hayat ve namuslarını yine kendiliklerinden muhafaza ve müdafaada tereddüt etmediler. Bu cihetle bidayetten bu güne kadar Erivan Ermeni Hükümeti mıntıkası dahilinde muharebe ve müsademe devam edegelmektedir ve bütün müsademat neticesinde de bittabi dindaşlarımız fevkâlâde mutazarrır olmakla beraber namus ve haysiyetlerini de muhafaza etmekten geri durmuyorlar.”¹⁸

Diyerek Mustafa Kemal Paşa, bölgedeki Müslüman ahalinin son derece zor şartlar altında olduğunu beyan etmiş ve Birinci Dünya Savaşı sırasında Müslüman halka karşı

yapılmış olan Ermeni tecavüzlerine işgaller yüzünden milletin kendisinin karşılık vermek zorunda kaldığını konuşmasında dile getirmiştir.

Netice itibariyle Mustafa Kemal Paşa, bahsi geçen tarihte İttihatçıları suçlayıcı ifadeler kullanmamış ayrıca Ermenilerin iddia ettikleri sözde soykırımı ifade eden veya vurgulayan bir cümle de sarfetmemiştir. Hatta bu gizli celsedeki konuşmasının devamında, Maraş ve Urfa gibi yerlerde Fransızlar tarafından kışkırtılan Ermenilerin Müslüman Türk ahaliye yönelik tecavüz ve katliamlarına göz yummayacaklarını açıkça ifade etmiştir.¹⁹

Atatürk’e Atfedilen Yeni Bir İddia

Avrupa Parlamentosu’nun Dış İlişkiler Komitesi’nin 22 Kasım 2001 tarihinde açıklamış olduğu tasarısında²⁰ Türkiye’nin Avrupa Birliği üyeliği adaylığı ile ilgili olarak şu açıklama yapılmıştır:

“Türkiye’nin AB üyeliği adaylığı, birliğe bölgede çatışmalar konusunda Türkiye’nin esnekliğini artırmasını garanti eden özellikle Ermenistan açısından özel fırsatlar ve nedenler sunmaktadır. Bu hem sınırın kapanması hem de 1915 soykırımına bakışı açısından böyledir...”²¹

Avrupa Parlamentosu’nun bahsi geçen taslağında yukarıda verilen paragrafına ise şöyle bir dipnot düşülmüştür:

“Soykırımın tanınması talebi, çoğunlukla Ermeni politikacılar tarafından yapılmaktadır. Bildirildiği üzere Kemal Atatürk 10 Nisan 1921’de TBMM’de yaptığı konuşmada Jön Türk rejiminin Birinci Dünya Savaşı’nda Ermenilere karşı soykırım yaptığını söylemiştir...”²²

(17) TBMM Zabıt Ceridesi, C. 1. , s. 29.

(18) TBMM Gizli Celse Zabıtları, C. 1. , s. 4.

(19) TBMM Gizli Celse Zabıtları, C. 1. , s. 4.

(20) European Parliament, Draft Report, 22 November 2001.

(21) European Parliament, Draft Report, 22 November 2001.

(22) European Parliament, Draft Report, 22 November 2001. Verilen dipnotun devamı şöyledir: “Cumhurbaşkanı Koçaryan’da Türkiye’nin soykırımı tanınmasını talep etmektedir. Bu iki ülke arasındaki ilişkilerin normalleşmesi açısından olmasa olmaz koşulu değildir” (European Parliament, Draft Report, 22 November 2001.

Atatürk'ün Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde böyle bir konuşma yapmış olması imkansızdır.

2. IV. 1337 (2 Nisan 1921) ile 30. IV. 1337 (30 Nisan 1921) tarihleri arasında TBMM'nde on üç (13) oturum yapılmıştır. 1921 yılı Nisan ayı içerisinde TBMM'de yapılan bütün oturumlar TBMM Zabıt Ceridelerinden okunmuş ve bu oturumların hiç birisinde-gizli oturumlar da dahil olmak üzere- TBMM Başkanı Mustafa Kemal Paşa'nın bulunmadığı tespit edilmiş, dolayısıyla da konuşma yapmadığı görülmüştür.²³

Yapılan inceleme sonucunda sadece 21. IV. 1337 tarihli 23. İçtima'in (oturum) 4. Celsesinde Mustafa Kemal Paşa'nın 5/2685 numaralı 3. XI. 1336 tarihli "*Vilâyatı müstahlasa abalisine verilmiş olan tohumluk zebairin affi*" hakkında kanun lâhiyası gıyabında okunmuş²⁴ ve yine 28. 4. 1337 tarihli 26. İçtima'in 2. celsesinde Mustafa Kemal Paşa'nın 27. IV. 1337 tarihli "*Âzayi Kiramdan bâzılarına mezuniyet itasına dair Divanı Riyaset Kararı*"nın okunduğu²⁵ tespit edilmiş, Ermeni-Ermenistan konularında herhangi bir beyanatın olmadığı görülmüştür.

Mustafa Kemal Paşa, 1921 yılı Nisan ayı içerisinde TBMM'nde hiçbir oturuma başkanlık etmemiş hatta bu tarihte Meclise dahi gelmemiştir.

Bahsi geçen Nisan 1921 yılına ait Meclis Zabıt Cerideleri incelendiğinde ortaya çıkan bir diğer önemli nokta da, Avrupa Parlamentosu tasarısında tarih olarak belirtilen 10 Nisan 1921'de TBMM'nde herhangi bir oturumun yapılmamasıdır.

TBMM'de 9 Nisan 1921 tarihinde 18. Oturum yapıldığı, 10 Nisan 1921 tarihinde herhangi bir oturumun yapılmadığı bir sonraki oturumun 11 Nisan 1921 tarihinde 19. oturum olarak yapıldığı görülmüştür.²⁶

Avrupa Parlamentosu raportörünün böyle bir yanlış beyanı araştırıp incelemeden

her ne kadar taslak rapor dahi olsa resmi kayıtlarına geçirmesi bir bakıma yadırganacak bir hadise de değildir. Aynı durum ABD Parlamentosunda da sık aralıklarla kasıtlı olarak Ermeni Lobisi tarafından yapılmaktadır. Örneğin, gazetede çıkmış yalan bir haber, çok önemli bir vesikaymış gibi Kongreye sunulmakta ve ısrarla kayıtlara geçirilmesi istenmektedir.²⁷ Sonraki yıllarda ise kayıtlara geçirilen bu yalan yanlış haberler, resmi kongre belgesi olarak Ermeni propagandacıları tarafından "kaynak 'Kongre Zabıtlarıdır!'" diyerek kullanılmıştır (-maktadı).

Atatürk, Ermenilerin Türk halkına yönelik tedhiş hareketlerini birçok konuşmasında belirtmekle kalmamış, Cumhurbaşkanı olduğu dönemde de fiiliyatıyla söylemlerini pekiştirici faaliyetler yapmıştır. Şöyle ki, işgal döneminde İngilizlerin baskısıyla Osmanlı Hükümeti tarafından kurulan Divan-ı Harbi Örfi'lerde masum oldukları halde idam edilmiş olanların ve Ermeni teröristlerce şehit edilenlerin geride kalan aile fertlerine Atatürk, Cumhurbaşkanlığı sırasında sahip çıkmış, onlara ev vermiş ve maaş bağlatmıştır.²⁸

Divan-ı Harb-i Örfi ve Ermeni Teröristler Tarafından Şehit Edilenlere Atatürk'ün Gösterdiği İlgi ve Yapılan Yardımlar

"Boğazlıyan Kaymakamı Kemal Bey Olayı" ve Sonrasında Kemal Bey'in Ailesine Yapılan Yardım

Mondros Mütarekesinden sonra gerek İtilaf Devletlerinin gerekse beklediği fırsatı yakalayan Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın baskısı sonucu "memleketi harbe sokanlarla

(23) TBMM Zabıt Ceridesi, C. 9-10.

(24) TBMM Zabıt Ceridesi, C. 10. , s. 60.

(25) TBMM Zabıt Ceridesi, C. 10. , s. 134.

(26) TBMM Zabıt Ceridesi, C. 9. , s. 442-443.

(27) Bunun çok açık bir örneği için bkz. Şenol Kantarcı, "Ermeni Sorunu: Ezilmiş Millet Kimliğiyle Meselenin Psikolojik Boyutu", *Yeni Türkiye: Ermeni Sorunu Özel Sayısı*, I, Sa:37 (Ocak-Şubat 2001), s. 518-519.

(28) Konuyla ilgili Atatürk imzalı arşiv belgeleri aşağıda verilmiştir.

Ermenileri tehcir edenlerin yargılanması” istenmiş ve bu yönde ilk adım Tevfik Paşa Hükümetinin 1 Mart 1919’da Padişaha sundukları kararname ile atılmıştı. Ancak Padişah, olağanüstü yetkilere sahip Divan-ı Harb-i Örfi hüviyetindeki bir mahkemenin nazırları yargılamasına Kanun-ı Esasi’nin izin vermediğini ve suçluların cezalandırılması için yeni mahkemelere ihtiyaç olmadığını belirterek kararnameyi geri çevirmişti. Oysa bundan önce Şubat ayı içerisinde (Nazır statüsünde olmayan) İttihatçıları yargılayan Divan-ı Harb-i Örfi çalışmalarına başlamıştı.²⁹ Çok geçmeden yapısı itibariyle tam bir Hürriyet ve İtilaf hükümeti olan Damad Ferid Paşa hükümeti kurulmuştu.³⁰

Kemal Bey’in Yargılanması

Damad Ferid Hükümeti, “Ermenilerin, İngilizlerin ve diğer büyük Devletlerin arzusu ve mutabakatleriyle müstakil ya da muhtar bir cumhuriyet” vaadiyle iş başına gelmişti.³¹ Bu hükümet, Ermeni tehciri ile ilgili yargılanmaları hem Ermeni ve İngilizlere yaranma, hem de amansız bir şekilde muhalif olduğu için İttihatçıları cezalandırma aracı olarak görüyordu. Çok geçmeden bir kararname hazırlanarak Padişaha sunulmuş ve Padişah tarafından onanarak yürürlüğe konulmuştur (8 Mart 1919). Bundan sonra Damad Ferid ilişki içinde bulunduğu İngiltere Sefarethanesi’nin taleplerini yerine getirerek “tehcir ve harp mesulleri bahanesi ile birçok namuslu, vatanperver ricalin tevkifini” istemişti.³²

Çok geçmeden tutuklamalar başlamış ve kanun yürürlüğe girdikten hemen sonraki iki gün içerisinde 20 den fazla İttihatçı tutuklanmıştı. 24 Mart’ta ise Divan-ı Harb-i Örfi yargılamaları başlamıştı. Bu davalar “Yozgad Tehcir ve Taktıl Davası”, “Trabzon Tehcir ve Taktıl Davası” gibi davalar olup diğer tehcir davalarıyla devam etmiştir. Damad Ferid Hükümeti bu davaların süratle yürütülmesi ve bir sonuca varması için mahkeme üzerinde büyük baskılar uygulamış ve sonuç olarak İs-

tanbul’daki Divan-ı Harb-i Örfi, ilk kararını 8 Nisan 1919’da bir idam kararıyla³³ sonuçlandırmıştı. Bu karar, Boğazlıyan Kaymakamı ve Yozgad Mutasarrıf Vekili Mehmed Kemal Bey’in idam kararıydı...³⁴

Yukarıda da zikredildiği gibi Gotthard Jaescke bu mahkemeler hakkında: “Divan-ı Harp Mahkemelerinin kuruluş ve yargılama sürecinde İtilâf devletlerinin gerek komiserleri gerekse komutanları çok yakından alaka göstererek hükümete devamlı baskı ve yönlendirmede bulunmuşlardır.” değerlendirmesini yapmıştır³⁵.

Divan-ı Harp Mahkemeleri her gün Ermeni ve Rum nümayişçilerle dolup taşmıştır. Gazetelerde, tehciri görenleri şahitliğe çağırın ilânlar çıkmış, mahkemeler ise ömründe Boğazlıyan ve Bayburt’a gitmemiş kişilerin İstanbul’da şahitliğini kabul etmiştir.³⁶

Bu günleri “Türlere karşı Ermeni Komiteçileri” adlı eserinde Altan Deliorman şöyle anlatır:³⁷

“...Şimdi, Ermeni komiteçileri tekrar İstanbul’a dolmuş, savaş içinde çıkarılan tehcir kanununun hesabını sormak için, İtilâf Devletleri’nin temsilcileri vasıtasıyla pek kanlı hazırlıklar yapmaktaydılar. Bu komiteçilerin başında Ermeni Patriği Zaven Efendi gelmekteydi. Zaven Efendi, şimdi arka arkaya listeler

(29) 1918 Aralık ortalarında tutuklanarak İstanbul’a getirilen Mehmed Kemal Bey’in yargılamasına 5 Şubat 1919’a başlanmıştır. Nejdet Bilgi, *Ermeni Tehciri ve Boğazlıyan Kaymakamı Mehmed Kemal Bey’in Yargılanması*, Ankara, 1999, s. 86-87.

(30) Bilgi, *Ermeni Tehciri* ..., s. 57-58.

(31) Jaeschke, *İngiliz Belgeleri* ..., s. 41. “Sultan arzu ettiğimiz (yani İngilizlerin arzu ettikleri) her bir şahsın cezalandırılmalarına hazır olduğunu...” diye devam eden yazısında Jaeschke, bu mahkemelerin işgal altında bulunan İstanbul’da İngiliz baskısıyla oluşturulduğunu ve verilen kararlar üzerinde de İngilizlerin son derece etkili olduklarını yazmıştır (Jaeschke, *İngiliz Belgeleri* ..., s. 174.)

(32) Bilgi, *Ermeni Tehciri* ..., s. 59. , Ayrıca bkz. Kemalettin Şükrü, *Mütareke Acıları*, İstanbul, 1930, s. 123.

(33) Jaeschke, *İngiliz Belgeleri* ..., s. 178.

(34) Bilgi, *Ermeni Tehciri* ..., s. 59. , 1918 yılı 10 Nisan’ından Kemal Bey hakkında idam kararının verildiği 8 Nisan 1919’a kadar Meclis-i Vükelâ’nın kararıyla Rum, Ermeni ve Arap muhacirlerinin yeniden iskân ve işçileri için seferberlik tahsisatından altmış milyon kuruşun tahsisini kararlaştırmıştı (İbrahim Ethem Atnur, “Osmanlı Hükümetleri ve Tehcir Edilen Rum ve Ermenilerin Yeniden İskânı Meselesi”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Dergisi*, (Kasım 1994) Yıl:7 Sa:14’dan Ayrı Basım, Ankara, 1994, ss. 121-122.)

(35) Kocahanoğlu, *İttihat-Terakki’nin Sorgulanması* ..., s. 40.

(36) Kocahanoğlu, *İttihat-Terakki’nin Sorgulanması* ..., s. 40.

(37) Deliorman, *Ermeni Komiteçileri*, ss. 215-216.

hazırlıyor, Ermeni tehcirinde suçlu gördüğü kimselerin adlarını Sadrazamın eline tutuşturuyordu. Sadrazam Ferid Paşa Hürriyet ve İtilâf Fırkası'nın reisiydi. İttihadçılara karşı da büyük nefret hisleriyle doluydu. Fırkacılık Osmanlı Devleti'nin son senelerinde bir hastalık haline gelmiş en umulmadık zamanlarda bile büyük gaileler çıkarmıştı. Damad Ferid Paşa'nın nazarında, kendisinden önceki devrede işbaşında bulunanlar İttihadçıydı; şu halde suçluydular. Cezalarını çekmeleri lâzımdı.

“Patrik Zaven Efendi'nin nazarında ise, Ermeni tehciri dolayısıyla bütün Türkler suçluydu. İttihadçılar başta olmak üzere ... O halde, bunların da cezalarını çekmeleri lazımdı.

“İşgal kuvvetlerini arkasına alan Patrik, tertiplediği listeleri Damad Ferid Paşa'ya gönderiyor. O da bunları, “Nemrut Mustafa Divân-ı Harb-i” adı ile anılan idam mekanizmasına havale ediyordu. Enver, Talât ve Cemal Paşalar Türk topraklarını terk etmişler, Avrupa'ya, Kafkasya'ya, Orta Asya'ya doğru kaybolup gitmişlerdi. Onlardan, Nemrut Mustafa Paşa eliyle değil, başka yollardan intikam alınacaktı. Fakat, hiç olmazsa birkaç idarecinin kanı dökülmeliydi ki, Ermeni Komitelerinin iştahı tatmin edilebilsin.

“Yakın günlerde, İstanbul halkı, Beyazıt Meydanı'ndaki darağaçlarında can verecek masum ve bahtsız Türk idarecilerinin kaderine hep birlikte ağlayacaktır.”³⁸

Yaklaşık iki ay süren ve üyeleri arasında Ermenilerin de bulunduğu Mehmed Kemal Bey'in mahkemesinde dinlenen şahitlerin çoğu da yine Ermeniler olmuştur. Mehmed Kemal Bey hakkında 8 Nisan 1919'da verilen karar 10 Nisan 1919 Perşembe günü Beyazıt Meydanı'nda yerine getirilmiştir.³⁹

Kemal Bey'in mahkemesinde birçok yalancı şahit dinlenmiştir. Konuyla ilgili “özgün” bir çalışma olan Nejdet Bilgi'nin “Ermeni Tehciri ve Boğazlıyan Kaymakamı Mehmed Kemal Bey'in Yargılanması” isimli eserinde geniş izahatta bulunulmuştur.⁴⁰

Kemal Bey'in Yozgad ve Boğazlıyan'da göreve başladığı sıralar ve görevini sürdürdüğü dönem içerisinde bölge de birçok Ermeni isyanı çıkmıştır. Osmanlı Devleti'nin savaş içerisinde olduğu bu dönemde Ermeniler ya düşman saflarında yerlerini almışlar ya da kendi buldukları bölgelerde isyan haline geçmişlerdi. Devletin savaş hali gibi olağanüstü bir durumda haklı olarak almış olduğu ‘tehcir’ kararıyla birlikte de özellikle Kemal Bey'in görev yaptığı Yozgad ve Boğazlıyan çevresinde Ermeni tedhiş faaliyetleri yoğunluk kazanmıştı. Kemal Bey, görevinin bir gereği olarak bu tedhiş faaliyetlerine engel olmaya çalışmıştı. Kemal Bey, Boğazlıyan civarındaki köylerde yapmış olduğu aramalarda Ermenilere ait çok sayıda silah ve cephane ele geçirmişti.⁴¹ Sonuç itibarıyla Mehmed Kemal Bey İstanbul'dan kendisine verilen emirleri yerine getirmişti.

Mahkemedeki savunmasında Kemal Bey, Türklerin hiçbir zaman “müsebbib ve zâlim” olmadıklarını, ancak Ermenilerin bağımsızlık kazanmak amacıyla yüz binlerce masum Türk'ü katlettiklerini bunun da savaşın acılarını çok çekmiş olan Müslüman halkın kinini tahrir ettiğini belirtmiştir.⁴²

Boğazlıyan Kaymakamı Mehmed Kemal Bey'in Vasiyeti

Kemal Beyin Mülkiyeden sınıf arkadaşları ve sonradan Bekirağa Bölüğü'nde hapishane

(38) Deliorman, *Ermeni Komiteleri*, ss. 215-216.

(39) Bilgi, *Ermeni Tehciri ...*, s. 85; Jaeschke, *İngiliz Belgeleri ...*, s. 178.

(40) Bu şahitliklerle ilgili olarak, örneğin Kemal Bey'in aleyhine şahitlik yapan Ermeni Leon Nahabetyan, Kemal ve Tefvik Beyler tarafından Keller köyünde 4 kişinin öldürüldüğünü iddia etmiş, isimleri kendisine sorulunca da birinin ismini vermiş diğerleri için de “anlar haber veririm” cevabını vermiştir. Yine tehcir sırasında 12 yaşında olan Artin oğlu Ağob, akrabalarının öldürüldüğünü söylemiş, akrabalarının isimleri sorulduğunda iki isim vermiş diğerlerinin isimlerini unuttuğunu söylemiştir. Bir başka şahit Ojeni Varvanyan, Ermenilerin öldürülmesine şahit olduğunu, Kemal ve Tefvik Beyleri adam öldürürken görmediğini ancak işittiğini söylemiş ancak savcı tarafından bu ifadeler de çelişkili bulunmuştur. Bir başka çelişkili ifade ise Ohannes oğlu İstopan'dan gelmiştir. İstopan, önceki ifadesinde binlerce Ermeni'nin öldürüldüğünü ve bunları gözüyle gördüğünü söylemiş ancak mahkeme tarafından kendisine öldürülen kimseyi görüp görmediği sorulunca görmediğini belirtmiştir (Bilgi, *Ermeni Tehciri ...*, ss. 104-105).

(41) *Sabab*, 9 Şubat 1919; *Memleket*, 8 Mart 1919.

(42) Bilgi, *Ermeni Tehciri ...*, s. 147.

ne arkadaşı olan İbrahim Zağra, Kemal Bey hakkında şunları anlatmıştır:⁴³

“Kemal ile, mevfuken kaldığım Bekirağa Bölüğü’nde tutuklu olarak buluştuk. Boğazlıyan Ermenileri’nin tehciri sebebiyle muhakeme ediliyordu. Mülkiye sıralarında şüh ve şâtır ve dâima gülen Kemal’in bu meseledeki kahramanca hareketine daima hayran kalmıştık. Kendisiyle bir gün görüşürken: ‘İbrahim beni asacaklar’ demiş; çocuklarını ve ailesini düşünerek, derinden bir ‘Ah!’ çekmişti. Zirâ, gerek tehcir esnasında, gerek önemli memuriyetleri sırasında, ahlâkî salâbetini o derece muhafaza etmiş, o kadar temiz kalmıştı ki, ilk tevkifi sırasında, kendisini ziyarete gelen eniştesinden bir tek sigara isteyecek on parası olmadığını söyleyecek kadar irtikab ve tenezzülden uzak bulunmuş; ailesine maddî hiçbir servet bırakmayarak, ‘Bayrak kadar temiz kalıp’, ebediyete ulaşmıştır. İç çekişinin sebebi bu idi.”

*Vasiyet*⁴⁴

“Merhum sevgili oğlum Adnan’ın medfun bulunduğu Kadıköy Kuşdili çayırındaki kabristanda yavrumun yanında gömülmemi diliyorum. Tezmem ve kardeşim Kadıköyünde sâkindirler. Tezmemin adresi Mühürdar Caddesinde 67 numaralı hanedir, adı İsmet Hanımdır. Defin masrafı tezmemeye tevdi buyurulmalıdır. Kabir taşım, hamiyetli Türk ve Müslüman kardeşlerim tarafından dikilmeli ve üstüne şöyle yazılmalıdır: ‘Millet ve memleket uğrunda şehid olan Boğazlıyan Kaymakamı Kemal’in ruhuna fatiha.’ Perişan zevcem Hatice’ye, yavrularım Müzehher ve Müşerref’e muavenet edilmesini, yavrularımın tahsil ve terbiyesine ihtimam buyurulmasını vatandaşlarımdan beklerim. Babam, Karamürsel âşâr memur-u sâbıkı Arif Bey de acizdir. Kardeşim Münir de kimsesizdir. Bunlara da muavenat olunursa memnun olurum. Türk milleti ebediyen yaşayacak, Müslümanlık asla zevâl bulmayacaktır. Allah millet ve memlekete zevâl vermesin. Ferdler ölür, millet yaşar. İnşallah Türk milleti ebediyete kadar yaşayacaktır.

30 Mart 1335

Boğazlıyan Kaymakam-ı Sâbıkı Kemal.”

Boğazlıyan Kaymakamı Mehmed Kemal Bey’in idamından yaklaşık bir yıl sonra açılan Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin aldığı ilk kararlardan birisi Ermeni tehciri bahanesiyle tutuklu bulunanların tahliye edilmesi şeklinde olmuştur (8 Mayıs 1920).⁴⁵ Konuyla ilgisini kesmeyen TBMM, 11 Ağustos 1920 tarihinde de tehcir mahkemelerini tamamen kaldırmıştır.⁴⁶ Bununla da yetinmeyen Mustafa Kemal başkanlığındaki TBMM, Padişah-İstanbul Hükümeti ve İtilaf Devletleri’nin cuntası tarafından katledilen “Ermeni davası” şehitlerine sahip çıkmış ve ilki 25 Aralık 1921’de Urfa Mutasarrıfı Nusret Bey olmak üzere ikincisi 14 Ekim 1922 tarihinde de Boğazlıyan Kaymakamı Kemal Bey’i ‘*Millî Şehit*’ ilân eden kararları çıkartmış, bu şehitlerin arkalarında bıraktıkları eş ve çocuklarına maaş bağlamıştır.⁴⁷

Cumhuriyetin kuruluşunu takip eden yıllarda Mustafa Kemal, konu üzerindeki hassasiyetini korumaya devam etmiş ve kendisinin Cumhurbaşkanlığı döneminde 2 Şubat 1927 yılında Boğazlıyan Kaymakamı Kemal Bey’in arkasında bıraktığı ailesine Maliye Bakanlığı Vakıflar İdaresine devr olunmuş olan evi kendi üzerlerine tapu edip yerleşmelerini sağlamıştır.⁴⁸

Türkiye Cumhuriyeti

Başvekalet

Kalem-i Mahsus Müdüriyyeti

Aded

4710

Kararnâme

Ermeni emvâl-i metrûkesinden bulunması hasebiyle Maliye Vekâlet-i Celilesince Evkaf İdaresine devir olunan ve İstanbul İdare

(43) Bilgi, *Ermeni Tehciri* ..., ss. 88-89.

(44) Deliorman, *Ermeni Komitçileri* ..., s. 233. Ayrıca bkz. Bilgi, *Ermeni Tehciri* ..., ss. 162-163.

(45) *Düstur, Üçüncü Tertip*, I, Ankara, 1953, ss. 7-8; Ayrıca bkz. Jaeschke, *Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi-Mondros’tan Mudanya’ya*, Ankara, 1970, s. 102.

(46) *Düstur, Üçüncü Tertip*, I, s. 33.

(47) Bilgi, *Ermeni Tehciri* ..., ss. 184-185.

(48) *Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)*, 030 18 01, 023 – 7 – 12. Bundan sonraki dipnotlarda Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi “BCA” olarak gösterilmiştir.

Hey'etince yirmibin lira kıymet takdir edildiği anlaşılan merbût cedvelde muharrer apartmanla banenin, 31 Mayıs 1926 tarih ve 882 numarolu kanun abkâmına tevikân (tevirân), Boğazlıyan Ka'imakamı Kemal Bey'in hîn-i vefatında nafakasıyla mükellef bulunduğu zevcesi Hatice ve kerimleri Müzebbet ve Müşerref Hanımlarla Mabdumu Adnan Bey nâmlarına tabsîs ve temlikî, Evkaf Müdüriyyet-i Umûmiyyesinin 2 Şubat 1927 tarih ve 31667/17 numarolu tezkiresiyle vukû'bulan teklifi üzerine, İcra Vekilleri Hey'etinin 2 Şubat 1927 tarihli icitmâ'ında tasvib ve kabul olunmuşdur. 2 Şubat 1927

Reisicumhur

Gazi M. Kemâl

Başvekîl Adliye Vekîli Müdâfa'a-i Milliye Vek.

İsmet M. Esâd Receb

Bahriye Vekâleti Vek. Dahiliyye Vek. Hariciyye Vek.

İhsan M. Cemil Dr. T. Rüştü

Maliyye Vek. Ma'arif Vek. Vek. Nafi'a Vek.

M. Abdülhâlık Dr. Refik Behiç

Ziraat Vek. Ticaret Vek. Sıh. Ve Mua. İct. Vek.

M. Sabri M. Rahmi Dr. Refik

Urfa Mutasarrıfı Nusret Bey Olayı ve Sonrasında Nusret Bey'in Ailesine Yapılan Yardım

Divan-ı Harb-i Örfî'nin kurbanlarından birisi de Urfa Mutasarrıfı Nusret Bey'dir. Nusret Bey, Mondros Mütarekesinden sonra Dahiliye Vekilliğine atanan Artin Cemal adıyla tanınmış Cemal Bey tarafından görevinden azledilmiş, İstanbul'a getirilmiş ve o dönemde Hurşid Paşa'nın başkanlığında kurulan Divan-ı Harb-i Örfî'de "Ermeni tehciri davası" sanığı olarak yargılanmış ancak hiçbir suçu olmadığı için beraat kararı almıştı. Ancak çok geçmeden Nusret Bey, tekrar tutuklanarak Bekirağa Bölüğü denilen meşrutiyet sonrası siyâsi sanıkların tutulduğu zindana götürülmüştür. Urfa Mutasarrıfı Nusret Bey, bu hapishaneye geldiğinde yalnız değildi.

Zira Sadrâzâm Said Halim Paşa'dan Şükrü (Kaya)'ya, Tevfik Rüşdü (Aras)'dan Memduh Şevket'e ve Mithat Şükrü (Bleda) Beylere kadar, Ziya Gökalp'ten Adıye Nazırı İbrahim Bey ve Dahiliye Nazırı Hacı Adil Beyler hatta Tanin Gazetesi Başyazarı Hüseyin Cahit (Yalçın) Bey de dahil olmak üzere birçok İttihatçının orada mahbus olduğunu görmüştür.⁴⁹

Nusret Bey'in getiriliş sebebi daha önce yargılanıp beraat ettiği dava olan "Ermeni tehciri davası"dır. Tehcir sırasında Urfa'nın en büyük idari amirliği olan Mutasarrıflık görevini yürütmekteydi. Nusret Bey, İstanbul'dan kendisine gelen emirleri yerine getirmiş, savaş gibi olağanüstü şartlar içerisinde isyanları, ihanetleri ve tedhiş hareketleriyle devlet için birinci derecede tehdit unsuru olan Ermenilerin sevkıyatı işini onların güvenliklerini temin ederek yerine getirmişti.

Boğazlıyan Kaymakamı Mehmed Kemal Bey'in mahkemesinde olduğu gibi Nusret Bey'in yargılandığı Divan-ı Harb-i Örfî'nin de Başkanlığını Nemrud Mustafa Paşa yapmıştır.

İngiliz himayesinde cesaret bulan Ermeni Patrikhanesi mahkemeye sürekli olarak yalancı şahit tedarikinde bulunmuş hatta şahit bulunamadığı zamanlarda da gazetelere ilanlar verilmiştir.⁵⁰

Örneğin 29 Nisan 1920 tarihli *Serbestî* gazetesinde şöyle bir ilan çıkmıştır:⁵¹

"Divan-ı Harb-i Örfî Riyâsetinden:

Bayburt ve Ergani Madeni taktîl ve tehciri meselesine dair malûmat ve meşhudatı olanların Divânı Harbe gelmeleri ilân olunur."

30 Nisan 1920 tarihli *Peyam Sabah* gazetesinde ise "Davet" başlıklı bir başka ilân çıkmıştır. İlân şöyledir:⁵²

(49) Deliorman, *Ermeni Komitçileri*, s. 236.

(50) Deliorman, *Ermeni Komitçileri*, s. 238.

(51) Deliorman, *Ermeni Komitçileri*, s. 238.

(52) Deliorman, *Ermeni Komitçileri*, s. 238.

“Divân-ı Harb-i Örfî Riyâsetinden:

Bayburt ve Ergani Madeninden tehcir olunup âhiren avdet eden müslim ve gayrimüslimlerden Dersaâde’de bulunanların önümüzdeki cumartesi günü zevâli saat 10’da Divân-ı Harb-i Örfî’de hazır bulunmaları beyân olunur.”

Aslında yukarıda gazetelerdeki bu ilânlar, Ermenilerin bugün hala iddia ettikleri sözde 1.5 milyon Ermeni’nin öldüğü iddiasını çürüten en büyük delillerdendir. Zira eğer iddia edildiği gibi böyle bir olay olmuş olsaydı, bu mahkemeler sırasında neredeyse sona eren bir imparatorluk içinde İstanbul’da İtilaf Devletlerinin tam desteğini almış olan Ermenilerin konuya çok yakın ilgi gösterecekleri muhakkaktı. Böylelikle de bahsi geçen mahkemeler yüz binlerce Ermeni şahidiyle dolup taşardı. Zira, iddia edilen olayın doğası bunu gerektirirdi. Oysa yukarıda da görüldüğü üzere olaylarla ilgili şahitlik için artık gazete ilânlarına başvuruya kadar gidilmiştir.

Gerek bu ilânlarla gerekse Ermeni komitecileri ve Patrikhanenin üstün uğraşları neticesinde mahkemeye getirilen şahitlerin iddia edilen hiçbir olaya şahit olmadıkları görülmektedir. Örneğin, kendisinin Bayburt’ta doğup büyüdüğünü söylediği halde sorular neticesinde Bayburt’a hayatında hiç gitmediği anlaşılan hatta şivesi dahi Bayburt şivesi olmayıp İstanbul şivesiyle konuşan yalancı şahitler bunun en önemli delillerindedir. Nemrud Mustafa Paşa’nın Başkanlığındaki bu mahkemede 10 yaşındaki Ermeni çocukları dahi şahit olarak dinlenmiştir. Nusret Bey’in mahkemesinin 1920 yılı ortalarında yapıldığı düşünülürse tehcir sırasında henüz beş yaşında olan ve henüz akli bir şeye ermeyecek yaştaki çocukların kendilerine öğretilenleri mahkemede yalan yanlış söylemeleri ve bu ifadelerin Nemrud Mustafa Paşa tarafından son derece dikkate alınması düşündürücüdür. Ancak sonuç itibarıyla Urfa Mutasarrıfı Nusret Bey’in kaderi de Boğazlıyan Kaymakamı Mehmed Kemal Bey’in çizgisiyle birleşmiştir. Yani idam ...⁵³

*Nusret Bey’in Kardeşine Son Mektupları ve Vasiyeti*⁵⁴

“Kardeşim,

Müretteb ve musanna birtakım cerâime istinaden hakkımda hükm-ü idam lâhik olduğunu ve infazını temin için Mustafa Paşa’nın⁵³bizzat çalışmakta bulunduğunu gördüm ve işittim. Vicdanım kat’iyyen azap hissetmiyor. Çünkü bîgünahım (günahsızım), masumum. Meğer muazzep olanlar, alçak olanlarmış. El-hamdülillâh alçaklık etmedim. Namusumu ve vicdanımı daima muhafaza ettim. Cemal Bey⁵⁶ ve Mustafa Paşa ile Ermenilerin tertip eyledikleri şu cerâimden hiçbirinin faili değilim. Bundan emin olabilirsiniz.

Siz bana kardeşlik değil, pederlik ettiniz. Mahfuzen getirilip ertesi günü tahliye edildiğim zaman da söylediğim gibi, tekrar temin ederim ki, bana isnad edilen fiillerin fâili değilim. Orduya ve binaenaleyh vatanıma ettiğim hizmetlerle binâen vâki olan terfilerim, nişan alışlarım bu adamların beni fırkacı zannederek hakkımda şu Ermeni meselesini icad eylemelerine sebep oldu. İşte benden fırka intikamını şu suretle bîgayri hakkın alıyorlar. Alsınlar. Allah âdil-i mutlak. Elbet bir gün onlar da gazaba düşer olurlar.

Nusret”

“Kardeşim,

Bugün hayatımın son dakikalarını yaşıyorum. Vicdanım kat’iyyen muazzep değildir. Hayatımda millet ve vatanıma hizmetten başka gayem yoktu. Onu el-hamdülillâh kemali sıdk ve istikamette (tam bir sadakât ve doğrulukla) ifa ettim. Bana isnad olunan cerâimin hiçbirisinin faili değilim. Masum ve bîgünahım. Garaza kurban oluyorum. Mustafa Paşa, garazını bugün de gösterdi. İzzeddin (Nusret Bey’in kayınbiraderi) tafsilâtıyla anlatsın. Küçük çocuklarımı, zevceyi yalnız ve pek fakir olarak bırakıyorum. Beş gün sonra yiyecekleri bile kalmayacaktır.

(53) Deliorman, *Ermeni Komitecileri*, ss. 239-242.

(54) Deliorman, *Ermeni Komitecileri*, ss. 245-246.

Allah aşkına sokaklarda bırakma. Valdesi, çocuklarının terbiyelerine baksın, intikamımı almak için çocuklarımı ona göre terbiye ederek büyütün. Babaları mücrim (suçlu) değil, şehiddir. İşte son nefesimde hiçbir şeyden korkmayarak vicdanımdan kopup gelen şu ifadelerimi sana iblâğ ediyorum. Vatanım yaşasın, elbet bir gün gelir, intikamımı alır. Masumların âhı büyüktür.

Bir masumun kaniyle oynayan şu Mustafa Paşa'nın hainâne hareketleri şu dünyada kendisine acaba kâr kalacak mı? Sabır tavsiye eder ve aileme sefalet çektirmemenizi rica ederim. Bilirim, senin de halin müsait değildir. Fakat ne yapalım, senden başka kimsem yok.

Elveda kardeşim, hakkınızı helâl ediniz.

Nusret"

12 Nusret Bey'in İdamından Sonra Nusret Bey'in Ailesine Yapılan Yardım

1 Ağustos 1920 sabahı tıpkı Kemal Bey gibi Bayezid Meydanında idam edilen Urfa Mutasarrıfı Nusret Bey'in bu acı sonundan hemen sonra Ankara'da Mustafa Kemal Paşa Başkanlığındaki TBMM 11 Ağustos 1920 tarihli kararıyla yukarıda da bahsedildiği gibi bu mahkemeleri lağvetmiştir. Daha sonra ise 25 Aralık 1921 tarihli Nusret Bey'i "Milli Şehit" ilân eden kanunu çıkarmış ve Nusret Bey'in geride bırakmış olduğu hanımı ve çocuklarına maaş bağlamıştır.⁵⁷

Mustafa Kemal Atatürk, Kemal Bey'in ailesine gösterdiği yakın ilgiyi Nusret Bey'in ailesi için de göstermiş ve aşağıdaki belgede de⁵⁸görüldüğü üzere kendi imzasıyla bu aile için yardımlarını esirgememiş ve vatan için şehit düşen bu ailelere sahip çıkmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti
Başvekalet
Muamelât Müdüriyeti
Aded
5973

Kararnâme

Ermeni Sûikasd Komiteleri tarafından şehid edilen Urfa Mutasarrıf-ı sâbıkı Nusret Bey'in vârislerine verilmesi muktazi yirmi bin lira kıymetinde müstakil bir mülk bulunmadığı İstanbul vilâyetinin iş'ârından anlaşılmasına mebnî, Beyoğlu'nda Asmalı Mescid mahallesinde cadde-i kebîrde kâ'in atik 264-264 ve on bir def'a mükerrer 266 ve 266 ve Cedîd 212 numrolu yirmi üç bâb ma'auda dukkânı müstemil tevsî'i intikali ve yüz kırk bin kuruş vâridat-ı Sâfiyeli Anzavur Hanı nâmıyla ma'rûf bir bâb apartmanda Bedros nâm şabısdan metrûk bulunan ve İstanbul Vilâyeti İdâre Hey'etince hey'eti mecmûasına takdir edilen elli bin liradan otuz iki hisse itibâriyle isâbet eden on beş bin altı yüz yirmi beş liralık on hissesinin 31 Mayıs 1926 tarih ve 882 numrolu Kanun mücibince müteveffayı muma ileybin hîn-i vefâtında nafakası üzerine vâcip iken terk ettiği zevcesi Hayriyye Hanım ile mahdûmları Târık, Mazlum ve Nasûbi Beylere tahsis ve temlîki, Evkâf Müdüriyeti Umûmiyesinin 14 Kânun-ı evvel 927 târih ve 43044/141 numrolu tezkiresiyle vukû' bulan tekîfi üzerine, İcrâ Vekîlleri Hey'etinin 25 Kânûn-ı evvel 927 târihli ictimâ'ında tasvîp ve kabûl olunmuştur. 25 Kânûn-ı evvel 927

Reisicumhur

Gazi M. Kemâl

Başvekîl Adliyye Vekîli Müdâfa'a-i Milliye Vek.

İsmet M. Esâd M. Abdülhâlık

Bahriye Vekâleti Vek. Dahiliyye Vek. Hariciyye Vek.

M. Abdülhâlık Ş. Kaya Dr. T. Rüşdi

Maliyye Vek. Ma'arif Vek. Nafi'a Vek.

M. RahmiM. Rahmi Dr. Refik

(55) Mustafa Paşa tabiriyle Nemrud Mustafa Paşa kastedilmektedir.

(56) Cemal Bey tabiriyle Namı diğer Artin Cemal kastedilmiştir.

(57) Bunun için yukarıda anlatılan Boğazlıyan Kaymakamı Mehmed Kemal Bey mevzusuna bkz.

(58) BCA, 030 18 01, 027 – 70 – 3.

*Ermeniler Tarafından Şehit Edilen
Doktor Reşit Bey'in Ailesine Yapılan
Yardımları Gösteren Belge:*⁵⁹

Türkiye Cumhuriyeti

BAŞVEKÂLET

Muamelât Müdürlüğü

Aded

8855

Kararname

3 Temmuz 927 tarih ve 5894 numaralı
Kararnameye zeyildir:

Ermeni komitaları tarafından şehit edilen ricalden Doktor Reşid Bey'in ailesine evvelce verilen on beş bin lira kıymetindeki emvale ilâveten İstanbul'da Feri Köyünde Kır Sokağında Tahtaburunyan'dan metruk atik 12 Cedid 143 numaralı hane ile birinci kısım atik Kurtuluş Caddesinde Hokaçyan Viçen'den metruk Fransız mezarlığında 115 numaralı orta yerinden tahta perde ile tefrik edilen dükkân için 1500 lira olmak üzere ceman takdir edilen beş bin lira üzerinden temlikî; Evkaf Umum Müdürlüğü'nün 12/12/929 tarih ve 71877/122 numaralı tezkiresiyle yapılan teklifi üzerine İcra Vekilleri Heyetinin 12/2/930 tarihli içtimasında tasvip ve kabul olunmuştur. 12/2/930.

REİSİCUMHUR

İmza

Bş. V. Ad. V. M. M. V.

İmzaİmzaİmza

Da. V. Ha. V. Ma. V.

İmzaİmzaİmza

Mf. V. Na. V. İ. V. S. İ. M. V.

İmza İmza İmza İmza

*Ermeniler Tarafından Şehit Edilen
Doktor Babaeddin Şakir Bey'in
Ailesine Yapılan Yardımları Gösteren
Belge*⁶⁰

Türkiye Cumhuriyeti

BAŞVEKÂLET

Kalem-i Mahsus Müdüriyeti

Aded

4716

Kararnâme

Ermeni emval-i metrukesinden olub ma-
liyece vaz-ı yed olunarak bilâbara Evkafa devir
edilen ve İstanbul Vilâyeti İdare Hey'etince
onyedibin beşyüz altmış yedi lira kıymet takdir
edildiği anlaşılın Şişli'de Kır Sokağında atik
üç ve Cedîd bir numrolu hanenin, 31 mayıs
926 tarih ve 882 numrolu kanun mucibince,
Ermeni su-i kasd komiteleri tarafından şehid
edilen ricalden doktor Babaeddin Şakir Bey'in
hîn-i vefatında nafakasıyla mükellef bulunduğu
zencesi Cenân Hanım'la oğlu Alp ve Mehmet
Celâsin Beyler namına temlikî, Evkaf Müdiri-
yeti-i Umumiyesinin 23 Kânûn-ı sâni 927 tarih
ve 31453/9 numrolu tezkiresiyle vukû'bulan
teklifi üzerine, İcra Vekilleri Hey'etinin 13 Şu-
bat 927 tarihli içtimâ'ında tasvip ve kabul olun-
muştur. 13 Şubat 927.

Reisicumhur

Gazi M. Kemâl

Başvekîl Adliye Vekîli Müdâfa'a-i Milliye Vek.

İsmet M. Esâd Receb

Bahriye Vek. Dahiliyye Vek. Hariciyye Vek.

İhsan M. Cemil Dr. T. Rüştü

Maliyye Vek. Ma'arif Vek. Vek. Nafî'a Vek.

M. Abdülhâlık Dr. Refik Behiç

Ziraat Vek. Ticaret Vek. Sıh. Ve Mua. İct. Vek.

M. Sabri M. Rahmi Dr. Refik

(59) BCA, 030 18 01, 8 – 7 – 7.

(60) BCA, 030 18 01. 023 – 7 – 18.

*Ermeniler Tarafından Şehit Edilen Cemal Paşa'nın Yaveri Nusret Bey'in Ailesine Yapılan Yardımı Gösteren Belge:*⁶¹

Türkiye Cumhuriyeti
BAŞVEKÂLET
Kalem-i Mahsus Müdüriyeti
Aded
5570

Kararnâme

Firarî Ermeni Mibran Bezoryan ile Kirkor Esmeryan'dan metrûk olup Hazinece vaz'ı yedle bilâhare Evkafa devir edildiği ve İstanbul İdare Hey'etince hey'et-i mecmu'asına on dokuz bin dört yüz kırk lira kıymet takdir olunduğu anlaşılan İstanbul'da Beyoğlu'nda Feriköy Büyükdere Caddesinde 83/123 numrolu hane ile Kadıköy'ünde Caferağa Mahallesinin atik Paspasoğlu cedîd Moda Caddesinde kâ'in atik ve cedid 34 numrolu dükkân ve cedid 36 numrolu apartmanın nâmlarına tahsîsi; Ermeni komiteleri tarafından şehit edilen ricalden Cemal Paşa Yaveri Nusret Bey'in veresesinden zevcesi Elmas Perinan ve hemşireleri Nebiye ve Münire Hanımlarla biraderi Aziz Nihad Bey ... mezkûr hane, dükkân ve apartmanın 31 Mayıs 926 tarih ve 882 numrolu kanun mucibince ... nâmlarına tahsis ve temlikî, Evkaf Müdüriyeti Umumiyesi'nin 6 Ağustos 927 tarih ve 38004/102 numrolu tezkiresiyle vukû bulan teklifi üzerine İcra Vekilleri Hey'etince 30 Ağustos 927 tarihinde tasvîp ve kabûl olunmuşdur. 30 Ağustos 927

Reisicumhur

Gazi M. Kemâl

Başvekîl Adliyye Vekâleti Vekîli Müdâfa'a-i Milliye Vek.

İsmet Receb Receb

Bahriye Vek. Dahiliyye Vek. Hariciyye Vek.

İhsan M. Cemil Dr. T. Rüştü

Maliyye Vek. Vek. Ma'arif Vek. Nafi'a Vek.

M. Rahmi M. Necati Behiç

Ziraat Vek. Ticaret Vek. Sıh. Ve Mua. İct. Vek.

M. Sabri M. Rahmi Dr. Refik

Yukarıda görülmektedir ki, Mustafa Kemal Atatürk hakkında sürekli olarak birtakım iddialar ortaya atılmıştır (-maktadır). Oysa bu çalışmanın objektif bir eleştirisi yapıldığında, Mustafa Kemal'in şu ana kadar iddia edilen veya bundan sonra iddia edilecek benzer ithamları söyleyecek ve savunacak bir düşünce yapısına sahip olmadığı görülür.

1915 Göçü'nü soykırım olarak göstermek isteyen ve bu amaçla her türlü bilimsel etik kuralını çiğneyen çevrelerin Atatürk'e atfen bu tür yanıltıcı düzmece ifadelerin yanında, bilim çevrelerinin çok iyi bildiği gibi, Talat Paşa'ya atfen soykırım emreden sahte dokümanlar oluşturdukları da hatırlanmalıdır.

(61) BCA, 030 18 01. 025 – 49 – 19.